

Liite 1

Perusopetuksen yleisten tavoitteiden ja tuntijaon uudistustyöryhmälle

OPPILAANOHIJAUS

Ylitarkastaja Helena Kasurinen

Oppilaanohjauksen tehtävä ja tavoitteet

Vuonna 1999 voimaan tullut perusopetuslainsäädäntö (L 628/98, A 852/98) sekä vuonna 2001 annettu valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (A 1435/01) muodostavat opetussuunnitelman perusteiden (2004) kanssa sen säädöskokonaisuuden, jonka pohjalta oppilaanohjausta toteutetaan ja kehitetään. Edellä mainitun lainsäädännön mukaan oppilaanohjaus sisältyy opetussuunnitelmaan perusopetuksen kaikilla luokka-asteilla. Ohjaus tapahtuu osin muun opetuksen yhteydessä, osin henkilökohtaisena tai pienryhmissä tapahtuvana ohjauksena. Oppilaanohjaukseen kuuluu myös työelämään tutustumista.

Oppilailla on perusopetuslain (628/1998 luku 7 30§) mukaan subjektiivinen oikeus saada opetussuunnitelman mukaista oppilaanohjausta kaikkina koulun työpäivinä. Perusopetusasetuksessa (852/1998 1 luku 1§) mainitaan erikseen oppilaanohjaajat, joiden vastuulla oppilaanohjaus erityisesti on. Edellä mainittu lainsäädäntö velvoittaa siten koulutuksenjärjestäjiä huolehtimaan siitä, että oppilaanohjaukselle on olemassa toimintaedellytykset. Opetusministeriö julkaisi 17.11.2009 suosituksen perusopetuksen laatukriteereiksi, joissa oppilaanohjauksen osalta korostetaan oppilaiden tarvetta henkilökohtaiseen ohjaukseen. Suosituksena esitetään, että yhtä oppilaanohjaajaa kohti olisi perusopetuksen yläluokilla enintään 250 oppilasta.

Vuonna 2004 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa oppilaanohjauksen kuvauksen lähtökohtina oli kaksi teoreettista lähestymistapaa. Ensimmäkin oppilaanohjauksen teksti perustuu kokonaisvaltaiseen ohjausmalliin (van Esbroeck & Watts 1998) ns. holistiseen malliin, jossa ohjaustoiminta jaetaan kolmeen sektoriin. Ne ovat oppilaan kasvun ja kehityksen tukeminen, opintojen ohjaus sekä ura- ja elämänsuunnittelun ohjaus. Ohjausmallin mukaan oppilaitoksissa toimivat eri alojen asiantuntijat tuottavat ohjauspalveluja moniammatillisena yhteistyönä. Siten oppilaanohjaajalla sekä rehtorilla, opettajilla, erityisopettajalla sekä muulla henkilöstöllä on oma vastuunsa ja roolinsa ohjaustehtävien hoitamisessa. Holistiseen ohjausmalliin kuuluu myös yhteistyö oppilaitoksen ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa.

Toisena teoreettisena viitekehyksenä oli sosiodynaaminen ohjauskäsitys (Peavy 1999). Se on konstruktivistinen, yleisluontoinen ja kokonaisvaltainen elämänsuunnittelun menetelmä. Tulevaisuudensuunnittelua ja ammatillisen suuntautumisen ohjausta kuvataan teoriassa uran- ja elämänsuunnittelun kokonaisuutena. Ura käsitetään elinikäisenä opiskelu- ja työurana. Ohjauksen tehtävänä on auttaa nuoria hankkimaan valmiuksia, joita tarvitaan nyky-yhteiskunnan ja erityisesti tulevaisuudessa muuttuvien ja epälineaaristen työurien aiheuttamissa tilanteissa, oman osaamisen jatkuvassa kehittämisessä, päätös- ja valintatilanteissa sekä tiedonhankinnassa.

Ohjaus on siis toimintaa, jossa oppilaan tilanne otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti. Sen tehtävänä on tukea yksilön kasvua ja kehitystä sekä edistää oppilaan opiskelutaitojen kehittymistä ja siten helpottaa opintojen etenemistä. Lisäksi ohjauksellisin keinoin tuetaan

oppilaita ainevalintojen ja henkilökohtaisen opiskelusuunnitelman tekemisessä sekä jatko-opintovalmiuksien kehittämisessä.

Vuonna 2004 julkaistuissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa oppilaanohjausta on kuvattu koko oppilaitoksen tehtävänä sekä yhtenä oppiaineena tavoitteineen ja sisältöineen. Oppilaitokset veloitetaan tekemään ohjaustoiminnan suunnitelma, jossa määritellään ohjaustyön periaatteet ja tavoitteet sekä ohjaustyötä tekevien toimijoiden keskinäinen työnjako ja vastualueet (Kasurinen 2004, 2005, Merimaa 2002, 2004, Kasurinen & Merimaa 2005). Oppilaitosten opetussuunnitelmassa määritellään oppilaanohjauksen keskeiset tehtäväalueet koulun sisällä ja toimintaperiaatteet koulun ulkopuoliselle työlle. Opetussuunnitelmassa kuvataan toiminta eri yhteistyökumppaneiden, erityisesti työ- ja elinkeinoelämän, muiden oppilaitosten sekä työ- ja elinkeinohallinnon kanssa. Tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat lasten ja nuorten huoltajat.

Kansainvälisissä yhteyksissä elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen integroituvasta ohjauksesta käytetään termiä elinikäinen ohjaus (lifelong guidance vrt. lifelong learning). Elinikäisen oppimisen edistäminen on ollut yksi Euroopan unionin Koulutus 2010 -ohjelman tavoitteista. Elinikäisellä ohjauksella tuetaan näiden tavoitteiden saavuttamista (Kasurinen & Vuorinen 2007). Vuonna 2004 EU:n jäsenmaiden opetusministerit hyväksyivät ensimmäisen elinikäisen ohjauksen päätöslauselman (Council of the European Union 2004, EDUC 109 SOC 234), johon kirjattiin ehdotuksia ohjauspalveluiden parantamiseksi jäsenmaissa. Päätöslauselman mukaan elinikäinen oppiminen ja siihen integroitu ohjaus mahdollistavat taloudellisen kehityksen, työmarkkinoiden tehokkuuden sekä ammatillisen ja maantieteellisen liikkuvuuden. Lisäksi korostettiin, että elinikäinen ohjaus tukee työvoiman osaamisen kehittämistä ja että tehokkaalla ohjaustoiminnalla autetaan yksilöiden integroitumista yhteiskuntaan, vahvistetaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä aktiivista kansalaisuutta rohkaisemalla ja tukemalla yksilöitä osallistumaan koulutukseen ja kehittämään omaa osaamistaan. Vuoden 2004 päätöslauselmassa nostettiin vahvasti esille verkostomaiset työmuodot ja esitettiin, että kansallisesti ja alueellisesti tulee vahvistaa rakenteita, jotka mahdollistavat kaikkien ohjaus- ja tukipalveluiden järjestämiseen osallistuvien tahojen yhteistyön.

Vuonna 2008 Ranskan puheenjohtajuuskaudella valmisteltiin uusi Elinikäisen ohjauksen päätöslauselma (hyväksytty 21.11.2008), jossa ohjauspalveluita pidettiin välttämättöminä tilanteessa, jolloin koulutus- ja työurien aikaiset siirtymävaiheet ovat lisääntyneet yksilöiden elämänsä aikana. Päätöslauselmassa todettiin, että ohjauksella on ratkaiseva merkitys, kun yksilö tekee elämänsä varrella tärkeitä päätöksiä. Ohjaus- ja neuvontapalveluilla voidaan auttaa yksilöä hallitsemaan myös omaa urakehitystään ja saavuttamaan tasapaino suurten muutosten sattuessa.

Vuoden 2008 päätöslauselmassa kuvattiin neljä toimintalinjaa, joiden osalta elinikäisen ohjauksen palveluja tulisi erityisesti kehittää. Jäsenmaissa tulisi kehittää menetelmiä ja toimintamalleja, joiden avulla tuetaan yksilöitä uranhallinta- sekä uran- ja elämänsuunnittelutaitojen kehittämisessä. Lisäksi helpotetaan kaikkien henkilöiden mahdollisuutta saada ohjauspalveluja, kehitetään ohjauspalvelujen laadunvarmistusta sekä vahvistetaan eri toimijoiden välistä palvelujen koordinoitua ja yhteistyötä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.

Maailmanlaajuisesti on järjestetty viisi elinikäisen ohjauksen symposiumia, joiden tarkoituksena on ollut tarjota mahdollisuus kansainväliseen kokemusten vaihtoon sekä antaa tilaisuus kansallisten toimintapoliittisten linjausten arvioinnille ja jatkokehittelylle. Vuonna 2007 Skotlannissa järjestetyn neljännen symposiumin tuloksena julkaistiin kommunikoa

(Watts 2007), jossa kuvattiin jatkosuunnitelmat elinikäisen ohjauksen kehittämiseksi ja kansainväliselle yhteistyölle. Kommunikeassa korostettiin, että ohjauspalveluiden järjestämisessä tulee pyrkiä yhteiskunnallisten ja taloudellisten tavoitteiden tasapainottamiseen sovittamalla yhteen yksilön ja yhteiskunnan tarpeet ja näkökulmat.

Lisäksi kommunikeassa esitettiin, että asiakkaiden moninaisuus tulisi huomioida entistä paremmin ohjauspalvelujen järjestämisessä. Kansallisella, alueellisella ja organisaatiotasolla tulisi miettiä, miten varmistetaan yhdenvertaisuus siten, ettei kulttuuri- tai sosioekonominen tausta, sukupuoli, kieli, toimintakykyisyys, oppimisvaikeudet tai maantieteellinen sijainti vaikuta ohjauspalvelujen saatavuuteen.

Kommunikeassa (Watts 2007) todettiin, että ohjauspalvelujen laadunvarmistuksessa on puutteita. Osallistuville maille tehdyn kyselyn tulokset osoittivat, ettei ohjauspalvelujen pysyvyyden ja saatavuuden varmistamiseksi ole koottu systemaattisesti arviointitietoa. Ohjauspalvelujen arviointi ja laatu sekä tutkimustietoon perustuva kehittäminen oli teemana myös Uudessa-Seelannissa 2009 järjestetyssä viidennessä maailmanlaajuisessa symposiumissa. Muita teemoja olivat informaatioteknologian, erityisesti sosiaalisen median, käyttö ohjauksen välineenä. Edelleen pidettiin tärkeänä keskustelua siitä, miten erilaista kulttuuritaustaa edustavat yksilöt huomioidaan ohjauspalvelujen suunnittelussa ja ohjaushenkilöstön koulutuksessa.

Oppimisprosessin ohjaus perusopetuksessa

Ohjaukseen kuuluu opiskelutaitojen opettaminen, oppimisvaikeuksien tunnistaminen ja niissä auttaminen. Vuosiluokilla 1–4 oppilaanohjauksen tavoitteena on edistää oppilaan opiskeluvaikeuksien kehittymistä ja tukea hänen sosiaalista kasvuaan sekä osaltaan estää oppimisvaikeuksien syntymistä. Opiskelun sujuvuuden turvaamiseksi tuetaan oppilasta opiskelutaitojen kehittämisessä, ohjataan häntä suhtautumaan vastuullisesti koulutyöhön ja tehtäviin sekä käyttämään monipuolisia työtapoja ja hankkimaan tietoa erilaisista tietolähteistä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004.)

Perusopetuksen oppilaanohjaukseen kuuluu ainevalintojen ja oman opinto-ohjelman tekemisen tukeminen ja jatko-opintovalmiuksien kehittäminen. Oppilaan tulee saada henkilökohtaista ohjausta opiskelunsa ja valintojensa tueksi. Oppilaanohjauksen tehtävänä on myös auttaa oppilaita yksilöllisten opinto-ohjelmien suunnittelussa. (Kasurinen & Merimaa 2005.) Alimmilla luokilla oppilaanohjausta toteutetaan eri oppiaineiden opetuksen ja koulun muun toiminnan yhteydessä. Ylemmillä luokilla ohjauksesta huolehtii myös oppilaanohjaaja koulun opetussuunnitelmassa kuvatun työnjaon mukaisesti.

Opetusministeriö asetti 14.3.2006 ohjausryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ehdotus esi- ja perusopetuksen erityisopetuksen pitkän tähtäimen kehittämisstrategiaksi. Ohjausryhmä ehdotti, että erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden osalta painopistettä siirretään varhaiseen tukeen ja ennalta ehkäisevään toimintaan. Erityisopetuksen strategiassa käytetään termiä tehostettu tuki, jonka tulisi olla ensisijainen tukimuoto, kun oppilaalla ilmenee oppimisvaikeuksien tai muita ongelmia (Opetusministeriö 2007). Edellä mainitut strategiset linjaukset lisäävät ohjauksellisuuden ja oppilaanohjauksen tarvetta perusopetuksessa.

Elinikäisen oppimisen ja oman osaamisen jatkuvan kehittämisen edellytyksenä on, että yksilöt oppivat tuntemaan omat vahvuutensa ja kehittymisen tarpeensa oppijoina. Niinpä arviointia tulisi käyttää yhtenä ohjauksen muotona, joka tukee oppimisprosessia ja vahvistaa oppilaan itsetuntemusta sekä lisää itsearviointitaitoja. Opetuksen yhteydessä oppilailla tulee olla mahdollisuus erilaisten opiskelu- ja tiedonhakumenetelmien opiskeluun. Ohjauksen tulee

muodostaa prosessi, jossa läsnä on koko ajan tulevaisuusorientaatio – yhteiskunnan tarjoamat mahdollisuudet, mutta myös tietoisuus olemassa olevista rajoitteista.

Ura- ja elämänsuunnittelutaitojen ohjaus

Ohjauksen yhtenä tehtävänä on auttaa oppilaita selkeyttämään koulutuksellista ja ammatillista suuntautumistaan. Tavoitteena on erityisesti koulutus- ja työuran ja elämänsuunnittelun tukeminen. Tämä tapahtuu siten, että opintopolun eri vaiheissa ja oppilaan oman tilanteen – valmiuksien ja tarpeiden – mukaan tuetaan koulutus- ja ammattialan valintaprosessia. Opintopolun siirtymävaiheet ovat ohjauksen kannalta keskeisiä, ja niihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Suunnittelussa ja päätöksenteossa oppilaita autetaan tarkastelemaan omaa sen hetkistä elämäntilannettaan ja olosuhteita sekä muita valintoihin vaikuttavia tekijöitä. On tärkeää, että huoltajat ovat mukana peruskoululaisten tehdessä tulevaisuuteensa vaikuttavia päätöksiä. Tämä edellyttää, että tietoa eri mahdollisuuksista on helposti saatavilla.

Komission päätöslauselman (2008) mukaan urasuunnittelutaidoilla on ratkaiseva merkitys yksilöiden aktiivisten siirtymien onnistumisessa ja pysyvien ratkaisujen syntyisessä. Aktiivisilla siirtymillä tarkoitetaan missä tahansa elämänvaiheessa tapahtuvaa siirtymistä kouluasteen sisällä, kouluasteelta toiselle, koulutuksesta tai työstä työhön tai työttömäksi joutumista ja sen jälkeen työhön hakeutumista. Ohjauspalvelujen tulisi olla palveluja, jotka ovat kaikkien ulottuvilla riippumatta heidän tietotasostaan ja valmiuksistaan. Erityisesti päätöslauselmassa korostetaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien ja erityistarpeita omaavien henkilöiden mahdollisuuksia saada ohjaus- ja neuvontapalveluja.

Koulutus- ja urasuunnittelutaitojen kehittyminen edellyttää, että yksilö hankkii riittävät valmiudet sekä tiedot ja taidot, jotka on edellytyksenä mahdollisuudelle tehdä valintoja ja päätöksiä. Jo perusopetuksen aikana nuoren tulee hankkia tietoa koulutus- ja ammattivaihtoehtoista ja yhteiskunnasta sekä tarjolla olevista tieto-, neuvonta- ja ohjauspalveluista. Tavoitteena on, että hän oppii hyödyntämään tieto- ja viestintäteknologian tarjoamia mahdollisuuksia tiedonhankinnanvälineenä. Oppilaalla tulee olla riittävä itsetuntemus, että hän voi tarkastella omia arvojaan ja kiinnostuksen kohteitaan sekä arvioida niiden merkityksellisyyttä koulutusta koskevan päätöksenteon kannalta.

Ohjauksellisin keinoin pyritään siihen, että opiskelijalla on taitoa hankkia tietoa koulutusvaihtoehtoista, työelämästä ja ammateista. Perusopetuksen oppilaanohjauksen pääpaino tulisi olla opintojen sujuvuuden turvaamisessa. Käytössä on oltava menetelmiä, joiden avulla opintoihin sitoutumista tuetaan, opintojen etenemistä seurataan ja esiin tuleviin ongelmiin puututaan riittävän ajoissa.

Työelämäosaaminen

Työelämäosaamisella tarkoitetaan tässä 1) tietoa, joka oppilaiden pitäisi hankkia perusopetuksen aikana työelämästä ja ammattialoista, 2) käsitystä, joka oppilaille tulisi muodostua niistä taidoista ja osaamisesta, joita tulevaisuuden työelämässä tarvitaan sekä 3) tietoa, joka oppilaanohjaajilla ja opettajilla tulisi olla nykyisestä ja tulevaisuuden työelämästä.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2004) mukaan ammatteihin ja työelämään tutustuminen aloitetaan vuosiluokkien 3–6 aikana. Oppilailla tulee olla mahdollisuus tutustua työelämään ja hankkia kokemukseen perustuvaa tietoa eri ammateista ja ammattialoista. ”Opetussuunnitelmaan tulee sisältyä kuvaus, miten yhteistyötä paikallisen työ- ja elinkeinoelämän kanssa toteutetaan koko koulun toiminnan tasolla. Tämän yhteistyön

keskeisen osan muodostavat työelämän edustajien vierailut luokkatunneilla, työpaikkakäynnit, projektityöt, eri alojen tiedotusmateriaalien käyttö ja työelämään tutustuminen. Eri oppiaineiden opetukseen tulee sisällyttää kokonaisuuksia, jotka liittävät opiskeltavan aineen antamat tiedot ja taidot työelämän vaatimuksiin ja mahdollisuuksiin.”

Jotta edellä siteerattu opetussuunnitelman perusteisiin kirjattu toimintatapa toteutuu, se edellyttää koulun henkilöstön työelämäosaamisen kehittämistä ja tietojen päivittämistä. Työ- ja elinkeinoelämän tunteminen ja työelämäosaamisen kehittyminen osana ohjausprosessia edellyttää, että oppilaanohjaajat perehtyvät ennakoit tietoon ja tulevaisuudentutkimukseen erityisesti koulutuksen ja työelämän osalta. Opetukseen ja ohjaukseen tulee sisällyttää sellaisia työmuotoja, joiden avulla kehitetään tulevilla koulutus- ja työuralla tarvittavia taitoja.

EU:n komission lanseeraamassa osaamisen ennakointi aloitteessa (*New Skills for New Jobs 2009*) kuvataan, minkälaista osaamista työelämässä tulevaisuudessa tarvitaan. Aloitteessa esitetään tavoitteena segregaaation väheneminen työmarkkinoilla, kestävän kehityksen ja ympäristökysymysten huomioon ottaminen myös urasuunnittelussa. Ennusteen mukaan korkeasti koulutetun työvoiman tarve tulee lisääntymään samalla, kun rutiinityö vähenee. Aloitteessa esitellään yleiset taidot, jotka kaikilla tulisi olla. Sellaisia ovat oppimaan oppimisen taidot, vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot, aloitteellisuus ja yrittäjyys sekä kulttuurinen kompetenssi ja ilmaisukyky.

Keskeisinä taitoina, joita tulevaisuuden työelämässä tarvitaan, nostetaan esille viestintätaidot. Oman äidinkielen lisäksi edellytetään yhden tai useamman vieraan kielen hyvää taitoa. Lisäksi korostetaan matemaattisten sekä tieteellisen ja teknologisen ajattelun taitojen tarpeellisuutta. Digitaaliset taidot, erityisesti digitaalinen lukutaito tulee olemaan tärkeä osaamisalue. Digitaalinen lukutaito tarkoittaa kykyä hallita ja hyödyntää erilaisia tieto- ja viestintäteknologioihin perustuvia sovellutuksia. Erityisesti uudet interaktiiviset sovellutukset ovat keskeisiä työntekijöiden keskinäisen kommunikaation välineitä erilaisissa verkostoissa (Tuomo Alasoini 2009).

Kansallinen tutkintojen ja muun osaamisen viitekehys, joka laadittiin Suomessa 2009 (OPM 2009:24), edellyttää oman osaamisen määrittelyä laajemmin kuin pelkästään tutkintojen muodossa. Yleiseksi työelämäosaamiseksi on määritelty oppimis-, ongelmanratkaisu-, vuorovaikutus- ja viestintä-, yhteistyö- sekä eettiset ja esteettiset taidot.

Perusopetuksen oppilaanohjaukseen sisältyvät oppilaiden työelämään tutustumisjaksot, joiden pituus ja määrä vaihtelevat koulutuksen järjestäjien päätöksen mukaan. Oppilaita tulisi kannustaa selvittämään TET-jaksojen aikana, minkälaista osaamista erilaisissa tehtävissä tarvitaan ja minkälaisia tapoja työntekijöillä on ollut hankkia tarvittavaa osaamista koulutus- ja työuransa aikana. Näin nuorille konkretisoituvat elinikäisen oppimisen mahdollisuudet ja erilaiset reitit työllistymiseen paremmin kuin keskittymällä pelkästään tutkintoperustaisesti hankittuun pätevyYTEEN.

Opetussuunnitelmaseurannan, tutkimusten ja arviointien tuottama tieto oppilaanohjauksen toteuttamisesta ja haasteista

Ohjauksen viimeaikainen kehittäminen pohjautuu vuosina 2001–2005 toteutettuihin laajoihin kansallisiin ja kansainvälisiin arviointeihin (Numminen ym. 2002, Moitus ym. 2001) sekä Opetushallituksen ja opetusministeriön käynnistämään oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen (2004–2007) kokemuksiin (Karjalainen & Kasurinen 2006). Kansainvälisissä elinikäisen ohjauksen arvioinneissa (OECD 2003) Suomen vahvuuksina mainitaan ohjauksen sisällyttäminen opetussuunnitelmiin ja integroiminen opetukseen.

Samoin tärkeä ohjauspalvelujen laatuun vaikuttava tekijä on, että opinto-ohjaajina toimivien kelpoisuudet on määritelty lainsäädännössä (Kasurinen & Vuorinen 2002).

Keskeinen tekijä ohjauksen laadun takaamisessa on ohjaushenkilöstöltä vaadittava osaamisen taso; opinto-ohjaajien kvalifikaatiovaatimukset ja muun ohjaustyötä tekevän henkilöstön ohjaukselliset valmiudet. Laadukkaana ohjaus- ja opetustyön takeena on, että ohjauksen ja koulutuksen laatua arvioidaan säännöllisesti. Systemaattisten palaute- ja arviointijärjestelmien luominen oppilaitosten pedagogisen ja ohjaustoiminnan kehittämisen perustaksi on keskeisiä haasteita opetustoimessa. Opetushallituksessa kehitettiin perusopetuksen ja toisen asteen oppilaitosten ohjauksen arviointityön tueksi itsearviointilomakkeisto. Lomakkeiden kysymykset laadittiin Ohjauksen tila arvioinnissa (Numminen ym. 2002) käytettyjen kyselylomakkeiden pohjalta. Parhaillaan lomakkeistosta kehitetään verkkoversiota, jota voidaan hyödyntää oppilaitoskohtaisessa, alueellisessa ja kansallisessa ohjauspalvelujen arvioinnissa.

Ohjauksen arviointiraporteissa ja ohjaushankkeiden raporteissa korostetaan nivelvaiheiden merkitystä lasten ja nuorten opintopolun sujuvuuden kannalta. Perusopetuksen keskeyttäminen tai koulutuksen ulkopuolelle jääminen altistavat syrjäytymiskehitykselle. Koska vaarana on, että valintoja tehdään enemmän mielikuvien kuin kokemuksen ja tiedon varassa, voi seurauksena olla opintojen keskeytyminen tai opiskeluaikojen piteneminen toisella asteella. Ura- ja elämänsuunnittelun ohjaus olisikin nähtävä jatkumona, joka jatkuu koko opintopolun ajan. Ohjaustoiminta muodostaa prosessin, jonka jatkuminen opintopolun ajan sekä yli nivel- ja siirtymävaiheiden – kouluasteelta toiselle tai koulutuksesta työelämään – taataan koulukohtaisten ohjaussuunnitelmien laatimisella ja asetettujen tavoitteiden toteutumista seuraamalla. Opetusministeriön käynnistämässä oppilaanohjauksen kehittämishankkeessa, joka on osa perusopetus paremmaksi, POP-ohjelmaa, yhdeksi tavoitteeksi on asetettu kunta- ja oppilaitostason ohjaussuunnitelmien laadun parantaminen (Atjonen, Mäkinen, Manninen ja Vanhalakka-Ruoho 2009).

Laadukkaat ohjauspalvelut taataan varmistamalla ammattitaitoisen ja osaavan ohjaushenkilöstön osallistuminen suunnitteluun ja ennen kaikkea ohjaustyön toteuttamiseen. Uutena haasteena ohjaushenkilöstön osaamisen kehittämisessä on monikanavaisten ohjauspalvelujen vaatimien uusien taitojen haltuunotto. Uusien opetussuunnitelman perusteiden valmistelutyössä tuleekin pohtia myös oppilaanohjauksen osalta, miten sosiaalisen median käyttöä voisi hyödyntää yhtenä ohjauksen välineenä.

Kaikkien kansalaisryhmien ohjaustarpeisiin vastaaminen ja elinikäisen ohjauksen näkökulman vahvistaminen edellyttävät useiden sidosryhmien mukanaoloa asiantuntijaryhmissä (Watts 2007). Erilaisten tarpeiden – moninaisuuden huomioiminen – tulee jatkossa muodostamaan yhä suuremman haasteen ja toisaalta ammatillisen osaamisen vahvistamistarpeen ohjaustyön ammattilaisten keskuudessa. Opetushallituksen vuonna 2008 julkaisemassa raportissa (Kuusela, Etelälähti, Hagman, Hievanen, Karppinen, Nissilä, Rönnberg ja Siniharju 2008) kuvatut tulokset osoittivat, että maahanmuuttajaoppilaiden ja -opiskelijoiden tilanteeseen on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota erityisesti eri koulumuotojen välisissä siirtymävaiheissa. Yhteiskuntaan integroitumisen keskeinen tekijä on, että eri kulttuuritaustaa edustavat lapset ja nuoret saavat riittävästi ohjausta ja tukea opintopolkunsa aikana ja tehdessään tulevaisuuttaan koskevia valintoja yhteiskunnassa, jonka rakenteet ja mahdollisuudet voivat poiketa suuresti verrattuna heidän tai heidän perheensä aiempiin kokemuksiin.

Vuonna 2009 (Koulutuksen järjestäjien yhdistys ry) perusopetuksen päättäneistä nuorista 3 500 jäi ilman opiskelupaikkaa yhteishaussa. Heistä 1 300 ei hakenut yhteishaussa tarjolla olleeseen koulutukseen. Valmistava ja valmentava ammatillinen koulutus, lisäopetus ja

vapaan sivistystyön koulutus tarjoavat vuodessa noin 2500 aloituspaikkaa. Opetusministeriön toimintasuunnitelmissa vuosille 2003–2008 ja 2007–2012 on tavoitteeksi asetettu koulutustakuun toteutuminen. Tällä hetkellä ammatillisen koulutuksen suosio on tasoissa lukiokoulutuksen kanssa, mistä on ollut seurauksena ammatillisen koulutuksen aloituspaikkojen riittämättömyys suurimmissa asutuskeskuksissa. Vajetta ovat paikkaamassa perusopetuksen lisäopetus, ammatillisen koulutuksen tarjoama ohjaava ja valmistava koulutus (ammattistartti) sekä kansanopistoissa ja työpajoissa annettava koulutus ja ohjaus. Koska koulutuksen järjestäjillä ja kunnilla ei ole velvoitetta tarjota edellä lueteltuja vaihtoehtoja ilman koulutuspaikkaa jääneille, on tästä seurauksena hyvin epätasa-arvoinen tilanne perusopetuksen päättävien nuorten osalta.

Tampere on esimerkki kaupungista, jossa on kehitetty oppilaanohjausta perusopetuksessa pitkäjänteisesti ja systemaattisesti. Vuonna 2004 kaupungin opetustoimessa arvioitiin ohjauspalvelujen toteutumista ja tehtiin saatujen tulosten perusteella toimintasuunnitelma. Oppilaanohjauksen resurssia perusopetuksessa lisättiin vastaamaan oppilasmääriä. Samalla kehitettiin seurantamekanismeja, minkä ansiosta ohjaushenkilöstöllä on tarkka tieto perusopetuksesta toiselle asteelle tai muuhun koulutukseen siirtyvien nuorten tilanteesta. Kaupunki järjestää opiskelupaikkaa vaille jääneille räätälöityä lisäopetusta, jossa painotus voi olla joko perusopetuksen päättötodistuksen arvosanojen korotuksessa tai työpainotteisuus yhdistettynä elämänhallintataitojen harjoitteluun. Näillä toimenpiteillä Tampereella on useana vuonna pystytty järjestämään jatkopaikka lähes kaikille peruskoulunsa päättävälle nuorille.

Suomessa on tällä hetkellä koko maailmassa vallitsevan taloudellisen taantuman vuoksi korkea työttömyysaste, joka näyttäytyy erityisen vahvasti nuorten vaikeana työllistymisenä. Tilanne aiheuttaa haasteita ohjaukselle, sillä pitkäjaksoinen työttömyys johtaa helposti – erityisesti työkokemusta vailla olevien – nuorten syrjäytymiskehitykseen. Jo perusopetuksen aikana hankittu perusta valmiuksille kehittää omaa osaamistaan voi auttaa nuoria selviytymään epävarmoilla työmarkkinoilla ja löytämään keinoja työllistymiselleen.

Lähteet

- Alasoini, T. 2009. Luento Tykes-seminaarissa Yhteistyöllä innovoimaa! – Työelämän kehittämisen tuloksia ja tulevaisuutta. 27.10.2009 . Helsinki.
- Atjonen, P., Mäkinen, S., Manninen, J. ja Vanhalakka-Ruoho, M. 2009. Missä ohjaus on menossa? Arviointia oppilaanohjauksen kehittämisestä syksyllä 2008. Moniste 7/2009. Helsinki, Opetushallitus.
- Council of the European Union. 2004. Draft Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council on Strengthening Policies, Systems and Practices in the field of Guidance throughout life in Europe. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION 9286/04. EDUC. 109. SOC 234. 18 May 2004.
- Karjalainen, M. & Kasurinen, H. 2006. Johtopäätökset ja kehittämissuositukset. Teoksessa M. Karjalainen & H. Kasurinen (toim.) Ohjauksen toimintakulttuurin muutos alueellisessa yhteistyössä. Oppilaan- ja opinto-ohjauksen kehittämishankkeen raportti. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 167–177.
- Kasurinen, H. 2004. Ohjauksen järjestäminen oppilaitoksessa. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Helsinki. Opetushallitus, 40–56.
- Kasurinen, H. 2005. Oppilaanohjaus. Teoksessa K. Hämäläinen, A. Lindström & J. Puhakka (toim.) Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki, Yliopistopaino Kustannus, 268–275.
- Kasurinen, H. & Merimaa, E. 2005. Oppilaanohjaus. Teoksessa H. Peltonen (toim.) Opiskelun tuki esi- ja perusopetuksessa. Virikkeitä ja toimintamalleja yleisen ja erityisen tuen järjestämiseksi. Helsinki, Opetushallitus, 43–62.
- Kasurinen, H. & Vuorinen, R. 2002. Ohjauksen toimintapolitiikka Suomessa 2002 – otteita OECD:n arviointihankkeen kansallisesta maaraportista. Teoksessa R. Vuorinen & H. Kasurinen (toim.) Ohjaus Suomessa 2002. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 31–49.
- Kasurinen, H. & Vuorinen, R. 2007. Moniammatillinen ja poikkihallinnollinen yhteistyö kansallisena kehittämiskohteena. Teoksessa H. Kasurinen & M. Launikari (toim.) CHANCES – Opinto-ohjauksen kehittäminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Opetushallitus. Helsinki, 16–25.

- Kuusela J., Etelälähti A., Hagman Å., Hievanen R., Karppinen K., Nissilä L., Rönöberg U. ja Siniharju M. 2008. Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus. Helsinki, Opetushallitus.
- Merimaa, E. 2002. Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteiden merkitys ohjauksen kannalta. Teoksessa Teoksessa R. Vuorinen & H. Kasurinen (toim.) Ohjaus Suomessa 2002. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos, 99–109.
- Merimaa, E. 2004. Oppilaan ja opiskelijan ohjaus perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmassa. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Helsinki. Opetushallitus, 71–81.
- Moitus, S., Huttu, K., Isohanni, I., Lerkkanen, J., Mielityinen, I., Talvi, U. Uusi-Rauva, E. & Vuorinen, R. 2001. Opintojen ohjauksen arviointi korkeakouluissa. Korkeakoulujen arviointineuvoston julkaisuja 13:2001. Helsinki, Edita.
- Numminen, U., Jankko, T., Lyra-Katz, A., Nyholm, N., Siniharju, M. & Svedlin, R. 2002. Opinto-ohjauksen tila 2002. Opinto-ohjauksen arviointi perusopetuksessa, lukiossa ja ammatillisessa koulutuksessa. Arviointi2/2002. Helsinki, Opetushallitus.
- OECD. 2004. Career guidance and public policy: Bridging the gap.
- Opetushallitus 2004. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.
- Opetusministeriö. 2004. Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003–2008.
- Opetusministeriö. 2007. Erityisopetuksen strategia. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:47
- Opetusministeriö. 2008. Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma.
- Peavy, R. V. 1999. Sociodynamic counselling. A constructivist perspective for the practice of counselling in the 21st century. Victoria. Trafford Publishing.
- Perusopetusasetus A 852/1998.
- Perusopetuslaki L 628/1998.
- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta A 1435/2001.
- van Esbroek, R. & Watts, A. G. 1998. New skills for a holistic career guidance model. Internet International Careers Journal, 26th June 1998. <http://www.careers-journal.com> 13.7.1998
- Watts, T. 2007. Growth, groups and geographies: Maximising the value of career development for sustainable growth and social equity. Symposium communiqué. Scotland.